

Pæredansk og perkerdansk

Information 4. februar 1998, 1. sektion, side 10

Af Normann Jørgensen og Tore Kristiansen

Af Normann Jørgensen og Tore Kristiansen

Mange tosprogede unge bruger et anderledes dansk til at udtrykke en anden identitet end den leverpostejfarvede. Vi glæder os til, at man en dag også må læse nyhederne op på en lille smule perkerdansk.

Sevinç: He Nevin, konusma istiyom. Jeg havde ikke nogen det der, seyim yogdu, ja fantasi, nå nej energi.

Nevin: Du har sgu da energi, Sevinç. Det hedder altså ikke energi. Onun ad baska bir seydi. Energi yasayanlara.

Dette udpluk af en samtale mellem to unge perkerdanske piger har vi vist til mange pæredanskere. Nogen genkender sprogbruget, andre ser det for første gang. Men den almindelige reaktion er den samme: det er dårligt sprog; de blander sprogene, fordi de ikke kan dem ordentligt, de er 'dobbelt halv-sprogede'. Intet kunne være mere forkert. Pigerne skifter ikke mellem sprogene, fordi de kun kan sige noget på det ene og noget andet på det andet. De siger nemlig stort set det samme på de to sprog. Men deres ytringer får forskellig ladning, alt efter hvilket sprog de siger dem på. Og selve deres såkaldte kodeskift fra det ene sprog til det andet betyder også noget for, hvordan man skal forstå deres ytringer: det tyrkiske signalerer sammenhold, fællesskab, nærhed, det er vores sprog. Det danske signalerer magt, distance, effektivitet, det er deres sprog. Siger Sevinç noget på tyrkisk, og Nevin modsiger hende på dansk, er det en kraftigere modsigelse, end hvis den havde været på tyrkisk. Spørger Nevin om noget på dansk uden at få svar og derefter gentager spørgsmålet på tyrkisk, er gentagelsen mere appellerende og følelsesbetonet, end hvis den havde været på dansk. På mange måder er spillet mellem de to sprog hos tosprogede en vigtig og kompliceret del af deres sproglige kompetence. Tosprogethed er mere end summen af kendskab til et sprog og kendskab til et andet sprog. Den omfatter også færdigheder i at manipulere med de to sprog. Særlig vigtig er tosprogetheden for de unge, der er i gang med at samle erfaringer med at opbygge og udvikle identitet. Værdiforskellen mellem tyrkisk og dansk forholder sig direkte til de tosprogede pigers etniske identitet som tyrkisktalende medlemmer af det danske samfund. Ved at bruge kodeskiftene viser de hinanden, hvem de er, og at de hører sammen, og at de accepterer hinanden. Pæredanskerne forstår ikke, hvad der foregår. Den slags kodeskift er der ikke plads til i det danske sprogsamfund. Her skal tales dansk, så det lyder, som om man har dansk som modersmål. Ellers bliver man uglest for ikke at ville lære at tale ordentligt eller nedvurderet for ikke at kunne lære at tale ordentligt. Pointen er gået manges næse forbi: man kan vælge at skifte kode, fordi det er praktisk, fordi det er effektivt, fordi det er sjovt, og fordi man vil vise, hvem man er. Man kan vælge at fastholde en accent i dansk, også når man ikke skifter kode, fordi man ikke vil forveksles med de indfødte danskere. Det er svært at forstå for mange danskere, men der findes faktisk folk i dette land, som helst ikke vil forveksles med indfødte danskere, selv om de gerne vil omgås dem og arbejde sammen med dem og handle med dem og hygge sig med dem. Og det er jo deres soleklare og sympatiske ret. Og det er deres ret eller burde være det at bruge sproget som identitetsmærke. Det er i øvrigt også deres ret at blive forstået og det ville også være både effektivt og praktisk, hvis alle indfødte danskere blev trænet i at forstå dansk brugt på en lang række forskellige måder og med forskellige udtaler, snarere end at de allesammen bliver trænet i at tale og skrive på én og kun én måde. Men pæredanskere er gode til at lukke ørerne helt, så snart de møder afvigelser. Det er nemlig ikke kun perkerdansk, intolerancen rammer. Pæredanskerne ynder at se sig selv som et tolerant og anarkistisk folkefærd. Den danske hygge er jo verdensberømt, ikke? Det er en selvpfattelse, man nok kan have det godt med. Vi vil ikke generelt sige, at den ikke passer. Men når det drejer sig om sproget, vil vi. Med deres holdninger til sprog hører pæredanskerne kollektivt til blandt de intolerante og autoritetstro. Og det rammer enhver afvigelse. Et godt argument for det er, at de traditionelle dialekter i dag stort set er væk. Sprognævnets formand Erik Hansen har skrevet om 'den almindelige danske intolerance' som årsag til de traditionelle, eller klassiske, dialekters forsvinden: 'Dialekter har i generationer været anset for komiske og primitive, man har hånet og parodieret de dialekttalende, man har nægtet dem adgang til radioen og gjort grin med de få politikere der har turdet holde ved deres dialekt, og i skolen har man behandlet dialekt og andet

sprogligt lokalsprog på linje med dårligt sprog. Det er absolut ikke mærkeligt at mange har sørget for hurtigst muligt at skifte sprogdragt. (...) Det danske folk har ikke fortjent at have dialekter og bliver nu straffet for det.' Dagens unge danskere ifører sig ikke de traditionelle lokale sprogdragter, men den københavnske fællesdragt. Den sproglige ensretning er påfaldende og iørefaldende. Der findes næppe noget sammenligneligt land, hvor de traditionelle dialekter er blevet aflivet så eftertrykkeligt som i Danmark. Den vigtige pointe er igen, at sprog og identitetsdannelse er uløseligt knyttet til hinanden. Gennem den måde, vi taler på, siger vi noget om, hvem vi er eller gerne vil fremstå som, vi signalerer fællesskab eller afstandtagen, og vi identificerer os i dimensioner som køn, alder, uddannelsesniveau og geografi. Når de opvoksende generationer ikke viderefører de traditionelle dialekter, er det altså til en vis grad, fordi det lokale opvækststed ikke er af betydning for deres sociale identitet. Det er ikke kun på grund af en uhyrlig dansk sproglig intolerance. Muligvis ville det være gået på samme måde med dialekterne også uden den almindelige intolerance. Det vil vi aldrig kunne vide. Hvad vi imidlertid kan slå fast, er, at intolerancen har haft sociale og psykologiske omkostninger for mange dialekttalende, netop fordi dialekten var en vigtig del af deres sociale identitet.

At vi alle går rundt og har vores meninger om, hvad der er godt og skidt i sproget, er, som det skal være. Det hænger jo netop sammen med sprogets identitetsfunktion. Hvad vi derimod må bede om, er, at holdningsklimaet bliver mildere. At andres ret til at være sprogligt anderledes respekteres. For sproglige forskelle af mange slags vil også i fremtiden være vigtige for det danske sprogsamfund, og nødvendige for sprogets overlevelse. Det er jo almindeligt i dag at begræde de klassiske dialekters hendøen: vi hører med jævne mellemrum velmenende pæredanskere romantisk beklage, at dette udtryk for folkets sunde marv ikke længere findes. Nu sættes dialekterne i montri på lokal museerne for nu er de ikke farlige for centraliseringen af den danske identitet længere. Det hører med til historien om dialekternes død, at den sproglige fællesdragt, rigsmålet, har fået tilført enkelte lokale farvninger, mens det nedkæmpede dialekterne rundt om i landet. Disse farvninger, især i tonegangen, gør, at danskerne stadig kan placere sig selv og hinanden i den danske geografi ved hjælp af sproget som sjællændere, jyder, bornholmere, osv., med alt hvad det indebærer af forestillinger og vurderinger. Udviklingen rejser et spændende spørgsmål: Er disse moderne tynde dialekter udsat for den samme almene negative stemning som de traditionelle brede dialekter har været udsat for? I så fald kan vi forudsige, at også den sidste rest af lokalfarvning vil forsvinde; danskerne vil ikke længere kunne signalere regional identitet ved hjælp af sproget, de vil ikke have været interesseret i at kunne det. Hvis de tynde dialekter derimod i stigende grad omgives af positive holdninger i første række blandt de unge, der selv taler tynd dialekt betyder det, at der i Danmark er ved at opstå nye sproglige normidealer i den geografiske dimension, dvs. en sprogbrug der signalerer regional identitet, en selvbevidst markering af, at man er noget andet og mere end bare leverpostejfarvet, centraliseret, rigsdansker, man er også sjællænder eller jyde eller bornholmer og det er man skam godt tilfreds med, uanset hvad de måtte mene i København.

Vi ser eksempler på sprogbrug, der dæmmer op for eller bremser den københavnske ensretning, og vi ser også tegn på en opblødning af det stive københavneri i ættermidierne. Man må godt læse nyhederne op på en lille smule jysk nu. Vi glæder os til, at man også godt må læse nyhederne op på en lille smule perkerdansk. Det sker den dag, hvor danskerne lærer, at perkerdansk er anderledes dansk og ikke forkert dansk. Hvor det står klart, at man ikke er hverken ond eller dum, hvis man taler dialekt eller perkerdansk. Det bevidste valg af en egen identitet finder vi hos mange tosprogede unge. I en helt ny dimension bruger de sprog til selvbevidst at markere, at de er noget andet og mere end bare danskere som alle de andre. Ikke mindst af hensyn til deres sociale og psykologiske velbefindende må vi bede om, at holdningsklimaet på sprogområdet bliver mildere. Også af hensyn til Danmark og det danske sprog. Dansk har gennem hele sin dokumenterede levetid lånt med arme og ben fra andre sprog, og dansk står i enorm sproglig gæld til indvandrere fra alle perioder. Vi kan se, at sproget kun kan overleve, hvis det bliver ved. Den opfindsomhed og sprudlen, der følger med de unges bestræbelser på at finde tilhørsforhold og blive accepteret og de sproglige udfoldelser, der følger med er drivkraften, der skal føre dansk videre. Igen er det ikke kun perkerdanskerne, dette gælder. De unge pæredanskere, der driver rovdraft på amerikansk-engelske udtryk, signalerer også tilhørsforhold og identitet med deres udtryk. De er også kreative, og kan med deres manipulation med sproget eller sprogene og disses muligheder tilføre det danske liv og kraft fuldstændig som perkerdanskerne. Vi kan se, at i mødet med de andre sprog klarer dansk sig fint, men kun når det ikke isoleres eller ensrettes kun når det leger med de andre også. Hvis dansk ikke må bruges side om side med eller blive blandet sammen med andre sprog, fordi det skal hedde sig, at blandinger er latterlige eller ukvalificerede, ja så kan vi forudse, at vi om et par generationer har en formand for sprognævnet, der kan opsummere: det danske folk har ikke fortjent at have tosprogede og bliver nu straffet for det.

ENSPROGETHED

På torsdag begynder undervisningen i et nyt emne på danskstudiet ved Københavns Universitet: Pæredansk eller perkerdansk. Sprog og identitet hos unge i Danmark. Undervisningen varetages af

forfatterne til dagens kronik, og de oplyser om sig selv, at Normann Jørgensen taler pæredansk og forsker i perkerdansk (ved Institut for Nordisk Filologi), mens nordmand (!) Kristiansen omvendt taler perkerdansk og forsker i pæredansk (ved Institut for Dansk Dialektforskning). Information har bedt om at få en forklaring på, hvad det er for noget med perker- og pæredansk:

Når man taler pæredansk, har man dansk som modersmål, dvs. at man har lært sproget af de voksne i hjemmet under opvæksten, typisk mor og far. Når man taler perkerdansk, har man dansk som andetsprog, dvs. at man har lært dansk i Danmark, men ikke i hjemmet under opvæksten. Man taler dansk, men har et andet sprog som modersmål. Betegnelsen andetsprog dækker altså over den rækkefølge, man har lært sine sprog i, ikke over hverken den værdi, man tillægger sprogene, eller hvor godt man kan dem. På samme måde bruger man somme tider betegnelsen første-sprog om det, vi her kalder modersmål. Man kan godt have mere end ét modersmål, f.eks. hvis far og mor har hvert sit modersmål og bruger begge sprog hjemme. Børnene i de hjem er ganske særlig heldigt stillede de bliver simultant tosprogede. Børn, der vokser op med ét modersmål og senere et andetsprog, bliver successivt tosprogede. Den interessante forskel findes mellem etsprogethed og tosprogethed. Etsprogethed er en ulempe, medmindre man får skabt et samfund, hvor de etsprogede rotter sig sammen om at betragte flersprogethed som socialt belastende og får held til at lokke de tosprogede med på det. Forskellen mellem to-, tre- eller flersprogethed er ikke så interessant i denne sammenhæng, men man skal være opmærksom på, at mange mennesker, også børn, har tilegnet sig mere end to-tre sprog.

* Normann Jørgensen er lektor i dansk sprog ved Københavns Universitet * Tore Kristiansen er lektor i dansk dialektforskning sammesteds